

TERUGBLIK OP HET
4de symposium 'Gezondmakend Onderwijs'
Werkplaats van de wil – oproep voor de toekomst
zaterdag 14 november 2015

Vreugde aan het waarnemen

Het wekken van de wil om goed waar te nemen, opdat we tot een gezond oordeel kunnen komen.

10.00 – 10.25 uur : Welkom en Muziek

De dag werd geopend met een muziekstuk dat speciaal geschreven en gedirigeerd werd voor dit symposium door Sebastiaan van Yperen. Voor het podium zaten een violiste, een altviolist en een celliste. Het rode toneelgordijn was gesloten. Toen Sebastiaan het begin aangaf klonk kopermuziek, steeds luider en krachtiger. Na een poos ging het doek open en op het podium werden een trompettist, een hoornist en een schuiftrombonist zichtbaar. Er ontstond een dialoog tussen deze twee groepen instrumentalisten; indrukwekkend en ontroerend mooi. Een prachtig beeld hoe de mens staat op de drempel tussen twee werelden. Hoe kunnen we die wereld achter ons waarnemen? Hoe kunnen we ons weer, of steeds weer laten inspireren door die wereld? Sebastiaan gaf deze bijzondere compositie als titel: 'Dann wäre die Menschheit noch zu retten' .

10.30 – 11.30 uur : Werkgroepen

Na een korte toelichting op de werkwijze van deze dag gingen de deelnemers uiteen in verschillende werkgroepen waarin naar hartenlust werd waargenomen. Die opbrengst werd na de koffiepauze mee de zaal ingenomen waar Wolter Bos met plezier naar hun komst uitkeek.

11.50 – 13.00 uur: Voordracht van Wolter Bos over 'Vreugde aan het waarnemen'

'Ook al begon de periode van de bewustzijnsziel ruim 500 jaar geleden, toch waren er tot betrekkelijk kort geleden mensen die nog nauwelijks deel uitmaakten van die ontwikkeling. Ze waren met het landschap waarin ze leefden vergroeid alsof dat een deel van hun lichaam was. Hoe kunnen wij, mensen van de 21^e eeuw, een dergelijke verbinding krijgen met de wereld die ons omgeeft? We willen natuurlijk onze verworven vrijheid en zelfstandigheid niet kwijt. Maar anderzijds, we zien en voelen dat de mensheid niet verder kan leven als zij zo losgekoppeld van de natuur blijft als tegenwoordig het geval is. Een moderne manier van verbinding met de wereld begint met het waarnemen. Daar kunnen en moeten andere stappen op volgen, maar op dit symposium staat het waarnemen voorop – en de vreugde die het waarnemen, die de herwonnen verbinding met de wereld geeft!

Er zit aan het waarnemen óók een bepaalde vorm van armoede vast. De grootse perspectieven, de samenhangen en de zingeving die het denken biedt krijg je via de waarneming niet binnen. Daardoor komt het dat het denken de neiging heeft zichzelf neer te zetten als "datgene waar het eigenlijk om gaat". Het waarnemen is dan alleen nog maar een hulpje voor het denken. Maar eigenlijk is het waarnemen méér, is het een eigenstandige bron van kennis. Het waarnemen vertelt me wat de wereld me aanbiedt in de concrete situatie waarin ik me bevind, hier en op dit moment. Hoe komt het dat je daar blij van wordt en sterker nog, dat je merkt: dit is goed voor me, dit maakt me gezond?

Dat komt doordat je waarnemend contact maakt met het geestelijke dat in de dingen werkt. De geest kan ook in begripsvorm optreden, dan hebben we er weet van, dan kunnen we ermee omgaan. Maar dat we de wereld met onze intelligentie kunnen begrijpen, komt doordat er in de wereld intelligentie zit! De begrippen zitten ook in de dingen, en wel in een levende, scheppende, verzorgende vorm; niet in de kale, levenloze, vrijlatende vorm waarin ze als bewustzijnsinhoud optreden. Wij zijn zelf als mensen óók geest "in een ding", namelijk geest die zich belichaamd heeft. Daardoor doet aandachtig waarnemen ons goed, doordat we in de wereld tegenkomen wat we zelf zijn. We wilden incarneren, we wilden naar de aarde toe. Waarnemend komen we in contact met een constellatie die we vanuit voorgeboortelijke impulsen gezocht hebben, en dat contact is heilzaam en vreugdevol. Voor onszelf – en ook voor de dingen van de wereld.

Net zoals wij mensen er iets aan hebben wanneer anderen ons feedback geven, hebben de natuurwezens die onze zichtbare omgeving maken en schragen daar baat bij. Dat valt niet te bewijzen, maar als je met deze gedachte leeft, kun je dat gaan merken. Je voelt hoe je door planten of vogels als het ware uitgenodigd wordt om je met hen bezig te houden. En wat er daarbij in je opkomt kun je aan hen teruggeven. Als feedback, als herkenning van hun eigenheid. In concrete waarnemingssituaties. Dan sta je met het waargenomene in een gemeenschappelijk veld en wordt waarnemen een 'blij zijn met elkaar'. (Samenvatting door Wolter Bos)

14.00 – 15.15 uur : tweede ronde werkgroepen

waarin, na de lunch, met de opbrengst van de ochtend en de verdieping door de voordracht van Wolter Bos door de deelnemers het waarnemen werd geoefend aan een onderwerp dat min of meer aan de opvoeding of het onderwijs was gerelateerd. Een paar werkgroepen gingen door op het ingeslagen pad van de ochtend. Na de theepauze stroomden de deelnemers terug naar de zaal. Leo Beth vertelde over de genezende, de gezondmakend kracht van het vrijeschoolonderwijs dat wordt ingezet voor getraumatiseerde kinderen in oorlogsgebieden. En we zongen onder de bezielende leiding van Monique Vis en Sebastiaan van Yperen een kathedraal aan klanken bij en voor elkaar.

15.30 – 16.30 uur: Voordracht van Hugo Pronk

‘Wij zijn hier met zo’n 150 mensen bij elkaar. Ik ben vanochtend, net zoals u, van huis gegaan en u en ik hebben van alles achter gelaten en wellicht heeft u ook enig ongenoegen achter gelaten. Bijvoorbeeld omdat u weer weg moest en ‘die school vraagt al zoveel extra tijd en inzet’, maar u heeft het toch gedaan. U had vast ook nog allerlei andere dingen te doen, die ook dringend gedaan moeten worden, lijsten en overzichten invullen bijvoorbeeld. Misschien waren er onderweg ook nog files en harde wind tegen. U heeft desalniettemin de kracht gehad om hier naartoe te komen, om hier de hele dag, op uw vrije dag met anderen bij elkaar te zitten. De vraag is: ‘Waar komt die kracht vandaan?’

‘Ik denk dat die kracht ontstaat omdat u ergens naar verlangt. U hoopt dat dit verlangen hier bij deze vierde bijeenkomst ‘Gezondmakend Onderwijs’ wordt bevredigd. U hoopt hier ervaringen op te doen waar u van harte ‘Ja’ op kunt zeggen. En ik hoop dat in de verschillende werkgroepen dat verlangen inmiddels bevredigd is. Nu wil ik deze twee dingen, de kracht waarmee u van alles opzij hebt gezet om hier te komen en het verlangen dat u hier denkt bevredigd te vinden even reserveren en vragen om dat in uw aandacht vast te houden. Want de vraag blijft: ‘Waar komt dat alles vandaan?’

‘Nu wil ik met u op een zoektocht gaan. Dat vraagt van mij niet veel, maar van u wel. Het is hard werken van binnen voor u en van buiten weinig, slechts één keer even uw hand opsteken. We leven nu in 2015 en nu gaan we 10 jaar terug, naar 2005. Ik lees u wat dingen voor die ik op google gevonden heb om het u gemakkelijker te maken in de tijd terug te gaan. En zo ga ik met u, met sprongen van 10 jaar terug in de tijd, zodat u steeds zich de vraag kunt stellen of u er toen bij was en of er toen bij u ook al die kracht en dat verlangen was. We gaan zo door met stappen terug in de tijd en als we aankomen in een tijd waarin u nog niet op aarde was, steekt u even uw hand op. (Zo wordt er terug in de tijd gegaan tot 1935). ‘En nu, zo zegt Hugo, kijken we allemaal in de leegte. Want als ik nog verder terug ga, tot in 1925 toen Rudolf Steiner overleed, toen waren wij niet hier op aarde. En de vraag is: ‘Waar waren wij dan?’ en ‘Waar komt die kracht en dat verlangen dan vandaan?’

‘We kijken allemaal, op dat punt aangekomen, in ‘een leegte’. Nou zou het je kunnen spijten dat je in die leegte en in die duisternis niet kunt kijken. Konden we maar weten hoe het daar, vóór onze geboorte was. Nu hebben wij in Nederland een dichter, Adriaan Roland Holst, die daarover vertelt. En hij zegt: ‘Bij de geboorte is het verschillend bij de mensen. Bij sommigen blijft de deur langer open staan naar die voorgeboortelijke wereld en bij anderen gaat hij meteen dicht’. En Adriaan Roland Holst zegt van zichzelf dat bij hem de deur lang is blijven openstaan’.

‘Als je naar zijn gedichten kijkt is het ongelooflijk dat iemand zo’n mooie taal schrijft en als je naar zijn leven kijkt is het één warboel en krijg je de indruk dat hij worstelde met de vraag: ‘Hoe moet ik dit leven leven?’ En dan kun je zo maar op de gedachte komen dat het eigenlijk helemaal niet zo goed of prettig is als die deur zo lang open blijft staan. En daar wordt in vele verhalen wel het een en ander over verteld’.

Hugo leest vervolgens een verhaal voor uit de Joodse traditie (bron: Vrije Opvoedkunst, nov. 2015, blz. 18) dat vertelt hoe het kind in de buik alwetend is. ‘Het weet waar het vandaan komt en waar het naar toe gaat, waarom het hier is en wat het zal worden. Ook weet het wie zijn ouders zijn en wie zijn ouders geweest zijn. Het menskind bezit alle mogelijke kennis. Op het moment van de geboorte krijgt het kind echter bezoek van een engel en die legt zijn wijsvinger op de lippen van het kind en op slag is het kind alles vergeten en moet het van nul af aan beginnen. Dat is de reden waarom we dat kleine geultje tussen onze neus en lippen hebben als waarmerk dat we alles vergeten zijn. Het wemelt van de verhalen in de grote wereldschat van verhalen over het thema van de vergetelheid. Stelt u zich voor dat die deur bleef open staan en dat u geen engel op bezoek kreeg. Dan zou u bevangen zijn door alles wat eraan vooraf is gegaan, door al die vorige incarnaties, door alles wat u daar gedaan heeft en niet gedaan of nagelaten. U wordt daarvan bevrijd doordat die deur dichtgaat. Daarmee komt u op eigen kracht hier op aarde aan om datgene wat is geweest terug te vinden. Dat is de

opdracht. Daar komt het verlangen uit voort. Wolter Bos heeft vanochtend in zijn voordracht daar al veel over gezegd, zodat ik nu hele stukken kan overslaan. Ik kan het samenvatten met de woorden: 'De geest zoekt en vindt de geest'

'In de werkgroepen heeft u hopelijk kunnen ervaren dat u de weg, (door de inspanning van de waarneming), naar de werkende geest in de dingen, de planten, dieren en mensen kunt vinden. Stel dat u hier bent gekomen als pedagoog. Voordat u hier op aarde kwam leefde u in de voorgeboortelijke wereld, in de geestelijke wereld, en was u geheel vervuld van de pedagogie. Maar toen u hier op aarde kwam bent u dat allemaal weer vergeten. De een meer, de ander minder. Het wordt allemaal weer wakker in de aardse situatie die u aantreft. Dan gaat u aan het werk als pedagoog en dan vindt u in het kind de geest die leeft en werkt. Dat herinnert u aan de geest die leeft en werkt in u, al voor de geboorte'.

'We leven echter in een tijd waarin de geest niet erkend wordt. We leven in de tijd van het materialisme. Ik wil daarover niets lelijks zeggen, want dat heeft zijn grote verdienste. Maar het is eenzijdig om de visie van het materialisme over alles wat het leven betreft uit te spreiden. Het materialisme heeft wel degelijk zijn waarde en betekenis'. Hugo vertelt in geuren en kleuren over de staafmixer. 'De staafmixer zet je op allerlei spullen die je in een pan hebt gedaan en ziedaar, hij doet het: 'Soep!' De staafmixer doet het altijd en trekt zich niets aan van uw stemmingen. Die stemmingen doen er voor de staafmixer helemaal niet toe'. Hugo heeft daar een woord voor: 'machine-denken'. 'Er zijn machines in de wereld. Die zet je aan. Je moet weten hoe dat moet en je bent er verder niet bij betrokken. En daar zijn we diep van doordrongen. Er zijn dingen die tussen ons en de wereld gezet worden en die doen het voor ons'.

'Zo hebben we ook, wat ik maar noem, protocollaire pedagogie. Dat werkt op dezelfde manier. Je kunt dat ook instrumentele of voorgeprogrammeerde pedagogie noemen. Die pedagogie zit tussen jou en de andere mens. Nu heeft het zijn recht dat er een materialistische cultuur is die protocollen en werkwijzen heeft ontwikkeld en vastgelegd. U zult maar een slagaderlijke bloeding hebben en nu gaat iemand op zijn intuïtie proberen u het leven te redden. Daar is het echter buitengewoon terecht dat er stappen zijn, die ingeoefend zijn en die leiden naar het juiste resultaat, in dit geval het stelpen van de bloeding.

Tegenover de protocollaire pedagogie, instrumentele of voorgeprogrammeerde pedagogie staat de relationele pedagogie. Het hangt van u af en wat u van uzelf gemaakt hebt of de pedagogie werkt, of de geest in u de geest in het kind vindt; situationele pedagogie of ook wel intuïtieve pedagogie.

In de instrumentele pedagogie, komen de middelen en instrumenten tussen de pedagoog en het kind te staan, Steiner noemt ze 'kunstmatige pedagogische kasplantjes'. Het [echte] leraarschap verdraagt het automatenwerk ...niet', (bron: Menskunde en Opvoeding, GA 302, 7e voordracht, Stuttgart, 18 juni 1921, laatste alinea).

Hugo vat nog even samen: 'Er is dus de kracht en het verlangen vanuit het voorgeboortelijke leven, vanuit de geestelijke wereld. Dat gaat over de geest in mij en de geest in de dingen buiten mij'.

Hugo gaat vervolgens in op de eerste lerarenmeditatie die door Rudolf Steiner werd gegeven aan het eerste lerarencollege, (zie 'Ter verdieping van de vrijeschoolpedagogie', deel III, blz. 94 e.v. over de lerarenmeditaties. Uitgave van de Pedagogische Sectie van de Vrije Hogeschool voor Geesteswetenschap aan het Goetheanum).

Hugo geeft aan dat sommige leraren zo'n tekst tegenwoordig te moeilijk vinden, maar hij heeft begrepen dat deze tekst voor de eerste leraren ook niet zo maar toegankelijk en begrijpelijk was. 'Misschien dat we er nu, na bijna 100 jaar, nog eens op een nieuwe manier naar kunnen kijken, zeker nadat we vandaag, datgene wat we bij het waarnemen gedaan en ontdekt hebben, erbij betrekken'.

Hugo heeft een vertaling gemaakt voor 'Hollanders' omdat het Duits voor ons niet altijd even gemakkelijk te begrijpen is of zo maar in het Nederlands vertaald kan worden.

De vertaling die Hugo toelichtte:

Eerste strofe: In de glans van de zintuigwaarnemingen daarin verschijnt de geest, als wijsheidslicht en daarin verbergt zich een innerlijke kracht. 'Dat zochten we in de ochtendgroepen en werd belicht in de voordracht van Wolter'.

Tweede strofe: In het Ik van mijzelf daar wordt mijn mensenwil zichtbaar in mijn denken, steunend op eigen kracht. 'Kracht en verlangen om pedagogie te ondernemen'.

-> Alleen dat werkt voor de kinderen wat u van uzelf maakt. Hier vindt de geest de geest. Nu komt het erop aan dat wij dat wat in ons leeft, verbinden met datgene wat uit het waargenomene tot ons komt.

Derde strofe ; De eigen kracht versmelt het licht van de wereldwijsheid vastberaden met mijzelf.

Vierde strofe ; Zo word ik geschikt, zo vormt het mij wanneer ik mij tot hoge wezens wend, kracht zoekend van inzichtlicht.

Wie hierin waarachtigheid vindt in dat wat we nu behandeld hebben en wat hier tevoorschijn komt, wie hier schoonheid in ziet, of wie hierin een aansporing vindt , die gaat dat doen. En die komt dan vanzelf tot een soort gewetensonderzoek. In het symposiumgeschenk 'Is de kast leeg?' kunt u meer over dat gewetensonderzoek lezen. Alles wat we zo vandaag hebben proberen te doen en te begrijpen is een toelichting op de eerste lerarenmeditatie

Tot slot:

'Je kunt dat gewetensonderzoek uiteraard alleen bij jezelf doen. Je kunt ook proberen om dat bij een ander te doen, maar dat gaat echt mis. Je kunt ook dit gewetensonderzoek met een hele school doen, maar dan moet wel iedereen dat willen. En in dat gewetensonderzoek kom je bij de beproeving van je eigen moed, van je eigen geduld en van je eigen vasthoudendheid'.

Hugo wenst alle aanwezigen een beweeglijke vasthoudendheid, (en niet een verkrampde of klemmende vasthoudendheid) , geduld met een goed humeur en een onopvallende, niet aan de weg timmerende moed.

'Als we dat doen dan werken we hier op aarde in en uit de geest'.

16.30 uur ; Afsluiting

met de uitreiking van het symposiumgeschenk 'Is de kast leeg' en de uitnodiging voor het 5de symposium 'Gezondmakend Onderwijs' op zaterdag 16 april 2016

Hartelijke groet,

de voorbereiders van de symposia 'Gezondmakend Onderwijs'
als werkplaatsen van de wil – als oproep voor de toekomst

Joris Boermans, Jacques Meulman, Jill Meulman, Bart Muijres, Hugo Pronk, Ibel Pronk, Monique Vis